UDK 371.3
UDK 811.163.42 ISSN 1845-8793 HRVATSKI, XXIV, br. 1, Zagreb, 2026.

Izvorni znanstveni rad.
Prihvaćen: 15. siječnja 2026.

DOPRINOSI FRANJE ŠULLERA UVOĐENJU FRANCUSKOGA JEZIKA U HRVATSKO ŠKOLSTVO

Drijenka Pandžić Kuliš
Ekonomski fakultet
Zagreb

Sažetak: U ovome radu predstavljeni su rezultati istraživanja Šullerovih doprinosa uvođenju francuskoga jezika u hrvatsko školstvo. Nakon što je svome bivšem učeniku Paulu Pierreu pomagao u pisanju hrvatske gramatike i rječnika na francuskome jeziku i prijevoda znanstvenog rada istaknutoga hrvatskog znanstvenika Spiridona Brusine na francuski jezik, zauzimao se za učenje francuskog jezika u zagrebačkim srednjim školama. Usmjerio se tako na cjeloživotno promicanje učenja francuskoga jezika kao obrane od germanizacije i mađarizacije. Malo je neprijepornih povijesnih izvora prema kojima se može sigurno procijeniti koliko je utjecao na uvođenje francuskoga jezika kao nastavnog predmeta u Kraljevskoj velikoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu tijekom 1870-ih godina. Zalagao se za obvezno učenje francuskoga jezika u Kraljevskoj velikoj realci u Zagrebu koja je „spojena" s Trgovačkom školom. U tome je državnom učilištu predavao francuski s kratkim prekidima od 1875. do 1905. Već je na početku svojih nastojanja za uvođenje francuskoga jezika u hrvatsko školstvo dobro znao da bez prikladnih udžbenika i priručnika neće biti željenih postignuća u učenju francuskoga jezika, stoga je preveo knjigu *D$^{ra.}$ Karla Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike* (1879.). Udžbenik *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole* objavio je 1880. istaknuvši uvodno da mu „bijaše do toga" kako prevesti „franceštinu čim bliže k hrvatskom jeziku, t. j. da hrvatski djak uči tudji jezik komparativno sa materinskim si jezikom". Rabio je staro hrvatsko gramatičko nazivlje te slijedio načela zagrebačke filološke škole. Iste je godine (1880.) objavio i udžbenik *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika*. Godine 1885. imenovan je u ispitno povjerenstvo za francuski i talijanski jezik, a službenim rješenjem ponovno mu je povjereno „obučavanje u franceskom jeziku na kr. realci". Udžbenik *Histoire abrégée de la littérature française sa hrv. opaskama/rječnikom* tiskao

je 1888. Službeno je imenovan za „pravog učitelja" 1892., a izabran je 1894. za naslovnog profesora. Njegovi udžbenici, usklađeni s načelima zagrebačke filološke škole, isključeni su iz hrvatskih škola u školskoj godini 1894./1895. Zamijenjeni su udžbenicima vukovca Julija Adamovića.

Ključne riječi: Franjo Šuller, francuski jezik, hrvatsko školstvo, zagrebačke srednje škole

UVOD

Tijekom arhivskih istraživanja i proučavanja relevantne literature može se bez dvojbe ustvrditi da je uistinu Franjo Šuller: znameniti Hrvat, veliki hrvatski učitelj, profesor i metodičar hrvatskoga i francuskoga jezika. Unatoč pogrješnom navođenju naslova njegovih knjiga prvi put je jezgrovito svrstan, ali vrlo značajno, među „znamenite Hrvate" 1925. u svečanoj knjizi: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 – 1925*, objavljenoj u prigodi proslave tisućljeća Hrvatskoga Kraljevstva.[1]

U Matici krštenih Rimokatoličke župe Kapele (Slovenija) zabilježeno je da je rođen 1. svibnja 1841. u Kapelama: *Schuller Franz* (*Krstna knjiga*, 133; *Taufbuch* /1825. – 1848./, Kapele pri Brežicah). Taj je nadnevak zabilježen i u *Slovenskome biografskom leksikonu*.[2]

Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a polazio je gimnaziju (1854. – 1860.) u Zagrebu i Varaždinu.[3] Završio je zagrebačku učiteljsku preparandiju 1863. Postao je učitelj „u Zagrebu pri pučkim školama (…) 9. studenoga 1863."[4] Cijeli radni vijek proveo je u Zagrebu gdje je i umro 10. siječnja 1918.[5]

---

1 V. D., „ŠULLER FRANJO", u: Emilij Laszowski (ur.), *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 – 1925*, 1925., str. 260. Nisu u toj bilješci uredno napisani naslovi njegovih knjiga, a ni nadnevak rođenja.

2 Alfonz Gspan i dr. (ur.), „Šuler (Schuler) Franjo", u: *Slovenski biografski leksikon*, sv. 11, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana, 1971., str. 725.

3 Unatoč upornom istraživanju ostaju velike dvojbe oko njegova gimnazijskog školovanja nakon povratka iz Varaždina u Zagreb te planiranog odlaska u Rijeku.

4 Antun Cuvaj (pr. i ur.), *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas,* svezak IX, Zagreb, 1913., str. 61–62.

5 A. Gspan i dr. (ur.), n. dj., str. 725.

*

Nema dvojbe da Franjo Šuller itekako zaslužuje izvlačenje iz stogodišnjeg zaborava, poglavito prouzročenog političkim i državnim okolnostima. U naslovu se ističe „uvođenje francuskog jezika u hrvatsko školstvo", a to podrazumijeva također isticanje njegovih značajnih zasluga i za hrvatski jezik kao matični (službeni, nastavni) jezik, osobito za promidžbu zagrebačke filološke škole. Sukladno tome sam u znanstvenom radu „Sudbina prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika (1869. – 2014.)"[6] naznačila njegove zasluge kao učitelja za objavu prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika kojima je autor njegov učenik,[7] mladi Francuz (dječak) Paul (Pavao) Pierre.[8]

Nakon dodatnih istraživanja posvetila sam mu spomenuti znanstveno utemeljeni rad „Franjo Šuller: znameniti hrvatski učitelj, profesor i metodičar hrvatskoga i francuskoga jezika".[9] Predstavljen je znanstvenoj, stručnoj i ostaloj javnosti uz napomenu da bi mogao biti poticajan nacrt za opsežnu znanstvenu monografiju *Franjo Šuller: znameniti hrvatski učitelj, profesor i metodičar*. Izložene su tvrdnje u tom članku koje je potrebno potkrijepiti dodatnim dokazima i neprijepornim obrazloženjima što nastojim napraviti u ovome radu.

---

6 Drijenka Pandžić Kuliš, „Sudbina prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika (1869. – 2014.)", *Hrvatski,* 2016., 2, str. 27–60.

7 *Izvěstje o Kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slob., kralj. i glavnoga grada Zagreba na koncu školske godine 1867. u Zagrebu*, Zagreb, 1867., str. 16.

8 Drijenka Pandžić Kuliš, „Franjo Šuller: znameniti hrvatski učitelj, profesor i metodičar hrvatskoga i francuskoga jezika", *Hrvatski*, 2024., 2, str. 75–76: „U školskoj godini 1865./1866. bio je 'uredni učitelj' i 'razrednik' u IV. razredu 'Dolnjo-gradske glavne učione u Samostanskoj ulici' u Zagrebu iznimno darovitom dječaku Francuzu Paulu Pierreu, sinu bogatih francuskih trgovaca koji su u Gornjem gradu imali raskošnu kuću (…). Njega je Šuller i privatno podučavao što ukazuje da je znao francuski, ali i imao priliku dodatno učiti taj jezik od svoga učenika, njegovih roditelja i njihovih francuskih slugu (radnika). Taj je desetogodišnji Francuz na hrvatskom jeziku postigao izvrstan uspjeh među buržujskim sinovima koji su također imali privatne učitelje. Pod hrvatskim imenom Pavao i svojim francuskim prezimenom Pierre istaknut je na 4. mjestu na popisu uspješnosti na kraju školske godine 1865./1866. među pedeset dvojicom učenika."

9 D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 74–80.

Premda je Franjo Šuller po rođenju Slovenac (Franz Schuller), tijekom cijeloga radnog vijeka djelovao je kao domoljubni Hrvat.[10] Sudeći prema dosad dostupnim povijesnim izvorima, nije o tome pisao jer vjerojatno nije smatrao da o tome treba pisati. Bio je neprijeporno učitelj koji se borio za odgoj i obrazovanje mladih naraštaja bez obzira na njihovo podrijetlo, narodnost ili vjersku pripadnost.[11] Slovenci su se služili njegovim gramatikama i nadahnjivali njegovom metodikom, osobito metodama učenja stranih jezika, zato ga smatraju i svojim bez obzira na izostanak slovenskog jezika u njegovim djelima i neobjavljivanju djela u Sloveniji.[12] Neprekidno je pokazivao ljubav prema svom zavičaju, a kao planinar je s prijateljima često odlazio na slovenske i hrvatske te mnoge druge europske planine.

PREGLED I RASPRAVA

U posebnim odjeljcima ovoga središnjeg dijela rada nakon pregleda izdvojenih činjenica raspravlja se o njima te nastoji usmjeriti raspravu prema stvaranju prikladnih zaključaka.

ŠULLEROVI DJEČAČKI I MLADIĆKI SUSRETI S FRANCUSKIM JEZIKOM

O svojim dječačkim susretima s francuskim jezikom, francuskom književnošću i kulturom nije izravno pisao, ali postoje o tome povijesni izvori prema kojima se može raspravljati pa i zaključivati. Ponajprije, u svome rodnom mjestu (sjeverno od rijeke Save) zasigurno je slušao priče o Francuzima koji su nekoliko godina vladali prostorom s južne strane te rijeke koji je bio uključen u Ilirske pokrajine (1809. – 1813.). Najvjerojatnije je od starijih osoba slušao kako se tada živjelo, o mobilizaciji prekosavskih mladića u Napoleonovu vojsku, njihovu ranjavanju i pogibijama, propasti austrijskog novca, ilegalnoj trgovini i dr. U doba

[10] Isto, str. 74.

[11] Na temelju školske dokumentacije može se zaključiti kako je postizao jako dobre rezultate s većinom učenika. Uvodio je nove metode i postupke u nastavu. Godine 1868. napisao je tekst za operetu *Mornari đaci*. Usp. D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 76.

[12] A. Gspan i dr. (ur.), n. dj., str. 725.

njegova djetinjstva s druge strane Save bilo je poprilično ljudi koji su francuski naučili u francuskoj vojci.[13]

U Zagreb je stigao kao trinaestogodišnjak (1854.) nadajući se stanovanju u Nadbiskupskom konviktu (Sjemeništu) koji je uz Nadbiskupski licej upravo osnovao nadbiskup Haulik za siromašne učenike (1854.). Koliko se zadržao u Zagrebu nakon što nije dobio stipendiju, ostaje zasad nepoznanica. Da je bio u „Sjemeništu", potvrdio je u knjizi *Zapisnici. Putopisne crtice iz života jednoga putujućega djaka*.[14] Može se zaključiti prema tome tiskanom izdanju da je tri godine bio gimnazijalac u Varaždinu.[15] Stanovao je kod skromne varaždinske obitelji, ali nije mogao uredno plaćati stanarinu.[16] Bio je odličan učenik, stoga je ravnatelj izrazio žaljenje zbog njegova odlaska „u Rieku".[17]

U uvodnom dijelu prvog poglavlja zanimljivo je predstavio grad Varaždin. Ovdje je svrhovito izdvojiti početak koji sadrži duhovitu francusku frazu:

> Varaždin spada medju najznamenitije slobodne hrvatske gradove; tamo imade više slobode u županijskoj skupštini, nego u nas na ulici. Mnogi se tamo bore za slobodu, dočim opet drugi misle: „Il est bien de parler en home libre mais – Il nest pas moins beau de bien diner."[18]

Šuller je pisao francuski prema pravopisu koji je rabljen u 19. stoljeću. Nisu mu u tim rečenicama promakle tiskarske pogrješke, nego se potvrdilo da je francuski učio zapamćivanjem fraza što je bilo uobičajeno sve do kraja 19. pa i početkom 20. stoljeća. Međutim, i ta francuska

---

[13] Iz Brežica i okolice bilo je još dječaka i mladića koji su se školovali u Zagrebu, a među njima je vjerojatno netko imao djeda ili susjeda koji ih je naučio pomalo komunicirati na francuskom jeziku.

[14] Franjo Šuller, *Zapisnici. Putopisne crtice iz života jednoga putujućega djaka*, Troškom Lavoslava Hartmána, Zagreb, 1866., str. 67: „Ja se slučajno namjerim na njeku snašicu, ženu bivšega febuša u zagrebačkom sjeminištu, koga sam još odprije poznavao. Njoj uzmem pripoviedati o njenom mužu i o našem starom poznanstvu, a ona videć, da je moje opisivanje dosta vjerno, povjerava mi i zametne samnom prijatniju rieč."

[15] Isto, str. 29.

[16] Isto, str. 4–5. i 8–9.

[17] Isto, str. 12.

[18] Isto, str. 3. Slične francuske fraze koje su često služile za učenje francuskog jezika nalaze se u knjizi: Pierre-Nicolas Chantreau, *Dictionnaire national et anecdotique* (1790.). Hrvatski prijevod: „Dobro je slobodno govoriti, ali nije ništa manje ugodno dobro objedovati."

fraza itekako pokazuje njegovo zanimanje za francuski jezik. U Zagrebu pa u Varaždinu vjerojatno je slušao od starijih učenika kako je korisno poznavanje francuskog jezika kojim su u mnogim prigodama komunicirali hrvatski plemići i buržuji,[19] a nerijetko su ponavljali francuske fraze kako bi se sugovornicima pohvalili „učenošću" i „kulturom". Dobro mu je bilo poznato kako su se znanjem francuskog jezika u 1860-im godinama hvalile plemkinje i supruge bogatih buržuja u Zagrebu i drugim hrvatskim gradovima pa ih je August Šenoa ismijavao u svojim podlistcima u *Pozoru* koje je prikupio i objavio u knjizi *Zagrebulje* (1866.). Primjerice:

> Proljeće, od jedno 19 godinah, zlatnih uvojakah, obla, mila, rumena lica, ljubičastih očiuh, bujnih usnah, punih vragolasta smieha bijaše živ odgovor na pjesnikovo pitanje : „Avez-vous vue la reine de l'Aurore?"[20] Pentala je francezki, snivala je po glasoviru školske komade, ručala je svaki dan pol svezka Dumasa, a uživala je Heine-ov „Das Buch der Lieder"; bila je Hrvatica, al nije znala, da je Hrvatica.[21]

Nije lako odgonetnuti bez nedvojbenih povijesnih izvora gdje je gimnazijalac Franz Schuller (Franjo Šuller) najviše ili najčešće učio francuski. Austrijske su vlasti namjerno onemogućivale besplatno učenje francuskog jezika u hrvatskim državnim školama tijekom 1850-ih i 1860-ih, dok su austrijska i mađarska, pa i hrvatska, plemićka i buržoaska djeca uglavnom učila francuski u svojim obiteljskim domovima uz pomoć privatnih učitelja koje su zapošljavali njihovi roditelji. Takav odnos državne vlasti prema francuskom jeziku temeljio se na velikome geopolitičkom suparništvu i vojnim sukobljavanjima u 1850-im i 1860-im godinama Francuskog Carstva i Austrijskog Carstva, odnosno Austro-Ugarske Monarhije (od 1867., tj. nakon sklapanja austrougarske nagodbe).[22] Nje-

[19] Nastojali su osobito bogati Zagrepčani te Varaždinci, Karlovčani i drugi ponosno (uzvišeno) predstavljati svoje znanje francuskog jezika. Često su zapošljavali francuske guvernante za odgoj djevojčica, a mlade učitelje za odgoj dječaka. Uglavnom su bili izvorni govornici iz Francuske i Švicarske koji su cijele dane provodili s djecom pa su ih mogli dobro naučiti francuski, ali kod nekih buržujskih obitelji bilo je zaposlenih i domaćih hrvatskih mladih osoba koje su dobro znale francuski.

[20] *Jeste li vidjeli kraljicu Auroru? Jeste li vidjeli Kraljicu zore?*

[21] August Šenoa (pseudonim: Petrica Kerempuh), „Zagrebulje" (X. poglavlje), *Pozor*, Zagreb, 1866., 259, str. 3.

[22] Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, 1994., str. 260–263.

mački je tijekom Bachova apsolutizma (1850. – 1859.) bio službeni nastavni jezik,[23] ali nakon pada Bachova apsolutizma, hrvatski je ponovno postao nastavni jezik u skladu s odlukom Hrvatskog sabora (1861.).[24] Učenje francuskog jezika bilo je teško dostupno onima koji nisu pripadali plemstvu ili bogatoj buržoaziji, tj. koji nisu mogli platiti svojoj djeci privatne učitelje. Kao i mnogi ondašnji gimnazijalci Franz Schuller (Franjo Šuller) bio je jako zainteresiran za učenje francuskog jezika, onodobno najvažnijeg jezika u svijetu, ali poduku nije mogao plaćati pa se očito nudio bogatim obiteljima za pomoć njihovoj djeci, osobito učenicima dviju zagrebačkih gimnazija.[25]

Sudeći prema *Zapisnicima,* Šuller je iz Varaždina s dvojicom prijatelja dopješačio u Zagreb smjerajući produžiti u Rijeku. Unatoč sustavnim arhivskim i drugim istraživanjima za sada ostaju bez konačnog odgovora neka pitanja: Koliko se zadržao u Zagrebu nakon pješačenja iz Varaždina? Gdje je stanovao u Zagrebu? Je li ponovno krenuo u zagrebačku klasičnu gimnaziju? Kada je otputovao u Rijeku? Koliko je boravio u Rijeci? Je li se uspio upisati u riječku gimnaziju?[26] Gdje je upoznao Gilberta Pierrea, vrlo bogatoga francuskog trgovca drvom?[27] Je li ga riječki gimnazijalac Antun Paladin,[28] rođen u Novom Vinodolskom, obiteljski povezan sa znamenitom obitelji Mažuranić, upoznao s tim Francuzom ili ga je preporučio profesor Antun Mažuranić kao iznimno sposobnog

---

[23] Ivo Goldstein – Agneza Szabo*, Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607-2007)*, Novi Liber, 2007., str. 97.

[24] Isto, str. 100–102.

[25] Kraljevska velika realka u Zagrebu (1858.) ponajviše je pozornosti poklanjala prirodnim znanostima, matematici i fizici dok je Kraljevska klasična gimnazija tradicionalno bila usmjerena na grčki i latinski.

[26] Njegovo ime nije zabilježeno u godišnjim izvješćima (na njemačkom jeziku) za godine 1858. i 1860. Boris Petković u znanstvenom radu „Izvješća riječke gimnazije u razdoblju prije, za vrijeme i nakon profesure Janeza Trdine (1819. – 1868.)" (objavljenom u Radovima Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2023, 34, str. 1–24.) na str. 7. ne navodi kao dostupno slično izvješće za 1859.

[27] D. Pandžić Kuliš, n. dj. „Sudbina…", str. 37–39.

[28] Riječki gimnazijalac Antun Paladin bio je prvi učitelj hrvatskoga jezika Paulu Pierreu. Usp. D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 41. Na popisu je učenika trećeg razreda riječke gimnazije: *Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1858*., str. 27. Maturirao je kao „zrél s odlikom": *Izvěstje o kraljevskom višem gimnaziju u Reci koncem godine školske 1863/64*., str. 34.

mladića, poznavatelja francuskog jezika i književnosti? Je li već u Rijeci počeo podučavati hrvatski jezik dječaka Paula Pierrea ili je postao njegov učitelj nakon njegova dolaska u Zagreb? Je li stanovao u raskošnoj kući Gilberta Pierrea u gornjogradskoj Visokoj ulici u Zagrebu? S kojim je Mažuranićima surađivao? Je li mu stvarala austrijska policija (i tajne službe) neke neugodnosti zbog povezanosti s Francuzima? Itd.

U očekivanju odgovora može se sada pretpostavljati kako se nekoliko godina nakon napuštanja varaždinske gimnazije samostalno snalazio ponajviše zahvaljujući svome znanju francuskog jezika. Budući da roditelji nisu mogli uredno plaćati njegov smještaj i prehranu, podučavao je dječake iz bogatih obitelji, što je bez prijepora vrlo uspješno radio. Koliko je danas poznato, nije zabilježio koga je još podučavao osim Paula Pierrea, ali može se pretpostaviti da su ti dječaci, kojima su hrvatski ili njemački bili materinski jezici, privatno učili i francuski pa je i on s njima kao pratitelj (privatni učitelj, odgojitelj) imao mogućnost usavršavati znanje toga jezika.[29] Premda ne postoje neprijeporni dokazi, može se pretpostaviti da je u Zagrebu podučavao i pojedine učenike profesora Aleksandra Pezzolija koji je predavao francuski u zagrebačkoj Kraljevskoj velikoj realci.[30] Odlazio je s bogataškim sinovima na „instrukcije" kod toga istaknutog profesora, a sve su plaćali njihovi očevi.

Očito je Franjo Šuller brzo učio, a podučavanjem buržujskih dječaka i mladića osiguravao je uglavnom svoje školovanje. Odgovor na pitanje o mjestu njegova boravka jedan je od ciljeva dodatnih istraživanja. Naime, nema njegova imena na popisu učenika Klasične kraljevske gimnazije u Zagrebu u školskoj godini 1858./1859.[31] Vjerojatno se kao

[29] Nije bilo dopušteno „klasičarima" slušanje predavanja u zagrebačkoj Maloj realci koja je 1858. postala Kraljevska velika realka.

[30] Tu su školu pohađala uglavnom djeca novonastale zagrebačke buržoazije. Njihovi roditelji ili skrbnici nisu bili zainteresirani za humanističke znanosti. Znanje francuskoga moglo im je donijeti korist i ugled, stoga je postojalo veliko zanimanje za učenje toga jezika.

[31] Popis učenika svih razreda u Klasičnoj kraljevskoj gimnaziji u školskoj godini 1858./1859. objavljen je u godišnjem izvješću za 1859. na njemačkom jeziku: *Programm des K. K. Gymnasiums zu Agram am Schlusse des Schuljahres 1859.* Jedino je na hrvatskom objavljen Babukićev članak „Mučnja o postanku *glagoljskih* pismenah".

privatni učitelj već bio odlučio za učiteljski posao pa ga nema ni na popisu maturanata te škole: „Maturanti Gimnazije od 1851. do 1957."[32]

Godine 1860. krenuo je kao „privatist" u zagrebačku učiteljsku preparandiju. Ta je škola već počela raditi prema dvogodišnjemu nastavnom programu, „u skladu s preustrojem preparandija u čitavoj Monarhiji" iz 1853.[33] Ispunjavao je sve uvjete. Među ostalim, primani su dječaci: s navršenih šesnaest godina (Imao je već devetnaest.) te „uspješno završenom trorazrednom ili dvorazrednom malom realkom ili malom gimnazijom".[34] Međutim, nije imao zajamčenu stipendiju te je morao plaćati skupu školarinu. Vjerojatno je stoga odgodio slušanje nastave u učiteljskoj preparandiji za narednu 1861. te nastavio raditi kao privatni učitelj. Od početka listopada te godine redovito je pratio nastavu iako je bio „privatist", tj. učenik koji plaća školarinu pa nema obvezu svakodnevno slušati predavanja ni stanovati u strogome domu (konviktu) namijenjenom samo polaznicima zagrebačke učiteljske preparandije.[35]

Godine 1863. završio je zagrebačku učiteljsku preparandiju (Kraljevsko muško učiteljištvo), a njegovo je ime među onima koji su navedeni kao „ispitani privatisti".[36] To pokazuje da je platio školarinu ili je netko za njega platio, što navodi na pretpostavku da je neki buržuj za njega plaćao. Tko je to činio, ostaje zasad nepoznanica unatoč sustavnim arhivskim istraživanjima. Možda je to bio bogati francuski trgovac Gilbert Pierre koji ga je pripremao za učitelja svoga sina Paula kojega je vjerojatno 1861. ponajprije doveo iz francuskog Moulinsa u hrvatsku Rijeku, a zatim u Karlovac, Vrbovec i konačno u Zagreb.[37]

---

[32] Lelja Dobronić, *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 339–398.

[33] Štefka Batinić, „Od školnika do magistra primarnog obrazovanja: povijesni pregled razvoja učiteljskog obrazovanja u Hrvatskoj", u: Sanja Vrcić-Mataija – Ines Cvitković Kalanjoš (ur.), *Zbornik radova* Učitelj – između tradicije i suvremenosti, Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, Gospić, 2021., str. 19.

[34] Isto, str. 20.

[35] *Izvěstje o Kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slobodnoga, kraljevskoga i glavnoga grada Zagreba na koncu školske godine 1863.*, Zagreb, 1863., str. 22.

[36] Isto.

[37] D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 36.

Potiče na slično razmišljanje i činjenica da su „od pripravnikah i privatistah ispitanih za učiteljstvo" odabrani „za učitelje glavnih učionah": „Pakšec Andria i Šuler Franjo".[38] Glavne učionice bile su zagrebačke pučke škole. Ostali su raspoređeni kao učitelji ili podučitelji u seoskim školama.[39] Nema sumnje da je njegov izbor za učitelja u zagrebačkoj pučkoj školi slijedio kriterije izvrsnosti, ali nameće se, ipak, misao da je Šuller već imao i moćne zagovornike u utjecajnim ili bogatim krugovima u Zagrebu koji su znali za njegovu učiteljsku uspješnost te su ga zaposlili u svome gradu.

UČENJE FRANCUSKOGA KAO OBRANA OD GERMANIZACIJE I MAĐARIZACIJE

U onodobnim političkim okolnostima u Austrijskom Carstvu, odnosno Austrougarskoj Monarhiji (nakon 1867.) postojale su velike političke zapreke i suprotstavljanja uključivanju francuskog jezika u hrvatsko školstvo unatoč položaju toga jezika u svijetu, osobito u diplomaciji i znanosti. Šuller je znao kako bi znanje francuskoga jezika moglo biti korisno za mlade hrvatske naraštaje: intelektualce, književnike, gospodarstvenike, trgovce, političare itd. Očito je već tijekom gimnazijskog i učiteljskog školovanja francuski smatrao, kao i onodobno mnogi hrvatski domoljubi, moćnim sredstvom za obranu od nasilne germanizacije i mađarizacije. Iako o tome nije izravno pisao, zasigurno je sukladna s time njegova motivacija za uvođenje francuskog jezika u hrvatske škole. U nemogućnosti izravnoga odlučivanja, svojim zbližavanjem hrvatske i francuske kulture (tiskanjem Pierreove gramatike i rječnika, prijevodom znanstvenoga djela Spiridona Brusine na francuski itd.) u drugoj polovici 1860-ih i početkom 1870-ih odlučno je pokazivao zašto bi bilo korisno uključivanje francuskog jezika u hrvatsko školstvo, a francuski nije bio opasnost za bilokakvu asimilaciju u hrvatskim zemljama.

Nije lako potpuno rasvijetliti nastanak zamisli i plana o stvaranju i tiskanju hrvatske gramatike na francuskom jeziku koju je potpisao mla-

[38] *Izvěstje o Kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah...,* Zagreb, 1863., str. 23.
[39] Isto.

di Paul Pierre, sin bogatoga trgovca drvom Gilberta Pierrea. Tiskom je objavljena 1869. O toj gramatici i francusko-hrvatskom rječniku, poglavito namijenjenoj Francuzima, kao što je već istaknuto, pisala sam u raspravi „Sudbina prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika (1869. – 2014.)". Uvodno je navedeno kako je „posebna pozornost usmjerena na njezinu pripremu, tisak, promociju i sedam desetljeća prešućivanja do afirmativne rasprave Valentina Putanca: *La Grammaire croate et le petit dictionnaire français-croate de Paul Pierre* (*Hrvatska gramatika i mali francusko-hrvatski rječnik Paula Pierrea*) koja je objavljena u devetom broju godišnjaka *Annales de l'Institut français de Zagreb*, 1945. (zapravo 1948. – nakon triju godina kašnjenja zbog poslijeratnih teških okolnosti)".[40]

U zaključku je istaknuto, među ostalim, da je Franjo Šuller smetao hrvatskim vukovcima, stoga nije teško prepoznati razloge „prešućivanja, 'zagubljenosti' ili prikrivanja prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku".[41]

Ni čelnici zagrebačke filološke škole nisu pisali o toj knjizi jer su im vjerojatno smetale neke pogrješke, ali i „autorova životna dob".[42] Međutim, „predstavljena je na eminentnome skupu (kongresu) francuskih znanstvenika 1870. u Moulinsu".[43] Tek ju je gotovo nakon osam desetljeća spomenuti „znameniti hrvatski jezikoslovac, gramatičar i leksikograf Valentin Putanec izvukao" jasno „na vidjelo"[44] te je posvjedočio „o teškoćama 'koje su osjećali Francuzi' u Hrvatskoj zbog nedostatka priručnika 'za učenje jezika koji su sretali na svakom koraku', stoga im je to 'djelo Paula Pierrea bilo dobrodošlo'".[45] Neprijeporno je važno „za povijest hrvatskoga jezika, hrvatsku kulturu i hrvatsku povijest".[46]

---

[40] Valentin Putanec, *La Grammaire croate et le petit dictionnaire français-croate de Paul Pierre* (*Hrvatska gramatika i mali francusko-hrvatski rječnik Paula Pierrea*), *Annales de l'Institut français de Zagreb*, 1945., str. 243–266.

[41] D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 51.

[42] Postojale su i neke druge sumnje. Istraživala sam u Hrvatskoj, Francuskoj i Austriji, ali još ne mogu izdvojiti neprijeporne činjenice.

[43] D. Pandžić Kuliš, n. dj., str. 43–44.

[44] Isto.

[45] Isto.

[46] Isto.

Suradnjom s mladim Paulom Pierreom upoznavao je Franjo Šuller svijet s hrvatskim jezikom, a vrlo dobrim prijevodom Brusinina znanstvenog djela *Prinesci malakologiji hrvatskoj* (na hrvatskom objavljeno 1867. u Zagrebu) pomogao je predstavljanju Hrvatske pod naslovom *Contribution à la malacologie de la Croatie* (Zagreb, 1870.).[47] Ta je knjiga o mekušcima predstavila uzgredice znanstvenicima diljem svijeta Hrvatsku kao zemlju čije je ime uporno potiskivano. Brusini je taj prijevod donio veliki ugled ne samo među biolozima nego i ostalim znanstvenicima diljem svijeta.

Prevoditelj Franjo Šuller dodatno je kao mladi učitelj spoznao dragocjenost zbližavanja hrvatske i francuske kulture, što ga je usmjerilo na cjeloživotno promicanje učenja francuskoga jezika. Postao je vrlo ugledni učitelj od 1863. do 1879. kada je imenovan za ravnatelja Donjo-gradske glavne učione u Samostanskoj ulici (danas Varšavskoj) u Zagrebu nakon šesnaest godina uzorna rada.[48]

FRANCUSKI JEZIK: NASTAVNI PREDMET U ZAGREBAČKIM GIMNAZIJAMA U 1870-IM GODINAMA

Nakon Šullerova prijevoda Brusinina znanstvenog djela, uglavnom su istaknuti hrvatski znanstvenici shvatili da je njihove radove svrhovito prevesti na francuski jer im je tako bila zajamčena izvrsna promidžba. Onodobno je to bio jedan od najvažnijih poticaja za sustavnije učenje francuskog jezika u hrvatskim gimnazijama i ostalim srednjim školama.

Bili su i najutjecajniji hrvatski političari zainteresirani za uvođenje francuskog jezika u hrvatsko školstvo. Osobito je potrebno istaknuti bana Ivana Mažuranića, slavnog autora epa *Smèrt Čengić-age* (1846.).[49] Iako nije u izravnoj vezi s ovom tematikom, dobro je napomenuti da je 1874. ostvario veliku reformu pučkoga školstva u kojoj je Franjo Šuller

[47] Brusinina knjiga je pod naslovom *Prinesci malakologiji hrvatskoj* objavljena u Zagrebu, 1867.
[48] A. Cuvaj, n. dj., svezak IX, str. 62.
[49] Ivan Mažuranić, *Smèrt Čengić-age,* Zagreb, 1846.; Ivan Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengijića,* Zagreb, 1876.

imao zapaženu ulogu.[50] Biskupu Josipu Juraju Strossmayeru francuski trgovci drvom bili su najbolji kupci, stoga je razumljivo što je poticao učenje francuskog jezika, a tako su činili i mnogi drugi uglavnom u skladu sa svojim interesom.[51]

Početkom školske godine 1872./1873. francuski je službeno postao nastavni predmet u Kraljevskoj velikoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu za koji su zasigurno bili zainteresirani mnogi učenici i njihovi roditelji. Nije teško zaključiti da je na tu odluku poprilično utjecala i Šullerova promidžba hrvatskoga jezika u svijetu i francuskoga u hrvatskim zemljama. Prema dostupnoj dokumentaciji može se prosuditi da je manje izravno pomagao, a više uz pomoć ljudi koje je upoznao u različitim okolnostima. Francuski je u toj državnoj ustanovi predavao Milan Krešić, ekonomist i trgovac koji je studirao i u Parizu.[52] Iako Franjo Šuller nije imao mogućnost za izravno stjecanje visoke sveučilišne naobrazbe (za redoviti studij), stalno se usavršavao u francuskom, ali nije imao pravo predavanja u Kraljevskoj velikoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu bez odgovarajuće diplome.

Francuskom jeziku poklanjana je prikladna pozornost u zagrebačkoj Kraljevskoj velikoj realci.[53] U školskoj godini 1873./1874. francuski je predavao profesor Ivan Krstitelj Švrljuga,[54] a Antun Petritsch (Petrić) bio je učitelj talijanskog i francuskog jezika u školskoj godini

---

[50] *Zakon ob ustrojstvu pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, 14. list. 1874. Je li Franjo Šuller bio predstavljen banu Ivanu Mažuraniću i je li za njega radio, ostaje istraživački izazov. Naime, bogati francuski trgovac Gilbert Pierre, otac Šullerova učenika i privatnoga gojenca Paula Pierrea, imao je luksuznu kuću u susjedstvu kuće bana Ivana Mažuranića u zagrebačkoj Visokoj ulici (na Gornjem gradu).

[51] Drijenka Pandžić Kuliš, „Ekonomski, trgovinski i jezikoslovni kontekst tiskanja prve francusko-hrvatske gramatike i francusko-hrvatskoga rječnika (1869.)", u: Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2019., 1, str. 96.

[52] Postao je tajnik Trgovačko-gospodarske komore 1876. Tu je dužnost obavljao do 1909.

[53] Očito se smatralo da je polaznicima te škole prikladnije, među ostalim, učenje francuskog jezika umjesto klasičnih jezika za potrebe budućeg studija i zanimanja.

[54] Ivan Krstitelj Švrljuga postavljen je „Visokim rješenjem vlade od 16. listopada 1872." za učitelja u Kraljevskoj velikoj realci. Godine 1877. premješten je u Osijek, a od 1878. do 1891. u gimnazije u Zemunu i Rakovcu. Usp. Alen Biskupović, „Ivan Krstitelj Švrljuga – kazališni kritičar Narodne obrane", u: *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu,* 2018., 1, str. 215–242.

1874./1875. Tim su jezicima bile određene „po 2 ure na tjedan".[55] Nakon što je 1877. profesor Švrljuga premješten u Osijek, francuski je predavao Franjo Šuller od početka školske godine 1877./1878.[56] Nepune dvije školske godine početkom 1890-ih nije mogao ispunjavati nastavničke obveze zbog različitih dužnosti, a onda se u školskoj godini 1893./1894. vratio te predavao francuski sve do svršetka školske godine 1904./1905. nakon koje je otišao u mirovinu.[57]

D^RA. KARLA PLOETZA FRANCEZKA VJEŽBENICA S OZNAČENIM IZGOVOROM ZA POČETNIKE (1879.)

Šuller je iskusio da bez udžbenika i priručnika francuskoga jezika neće biti velikih postignuća u učenju francuskoga jezika, stoga je s njemačkog jezika preveo knjigu *D^ra. Karla Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike* (1879.).[58] Ta mu je knjiga itekako povećala ugled. Preveo ju je na hrvatski u skladu s načelima ili obilježjima zagrebačke filološke škole što je vrlo važno istaknuti kada je riječ o tim hrvatskim jezičnim i političkim okolnostima.

Strukturirana je uobičajeno za slične školske knjige: „Predgovor", „Označenje izgovora" (str. V), „Poglavlja s gramatikom i zadaćama" (str. 1–108), „Čitanka" (str. 109–123), „Riečnik zadaćam" (str. 124–138), „Francezko-hrvatski riečnik za sve vježbe i čitanku" (str. 139–168), „Hrvatsko-francezki riečnik za hrvatske vježbe" (str. 169–180) i „Sustavni pregled slovničkoga gradiva" (str. 181–217).

U „Predgovoru" je Šuller naveo razloge za objavu svoga prijevoda:

> Baveći se više godina obučavanjem francezkoga jezika držao sam se raznih metoda, dok najposlje nisam došao do uvidjenja, da je metoda dra. Drag. Ploetza jedna od najboljih, a osobito prikladna za zajedničku obuku u školah, stoga sam se ovo odlučio, I. dio ove slovnice prirediti za naše škole i privatnu obuku. (…) Priredjujuć ovo djelce obazirao sam se

[55] *Izvješće kr. Velikoj gimnaziji u Zagrebu koncem školske godine 1874/5*., 1875., str. 29.
[56] A. Gspan, n. dj., str. 725.
[57] D. Pandžić Kuliš, n. dj. „Franjo Šuller: znameniti hrvatski učitelj…", str. 74–80.
[58] *D^ra. Karla Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike*, Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena, Zagreb, 1879.

na hrvatski jezik, na koliko mi je mali obseg ove knjige dopuštao, i na koliko sam mislio, da je neobhodno nuždno comparativno postupati.[59]

Sugestivno je naveo Šuller u nastavku „Predgovora" da se „kod hrvatskih zadaća, koje će učenici morati prevadjati na francezki", trsio „da bude jezik valjan i čist", zbog toga je više „volio neke vlastitosti franceštine metnuti u zaporke, nego li udariti pravcem, koji se s obukom materinskoga jezika nebi slagao".[60] Opravdao je „označenje izgovora" trima slovima „iz njemačkoga jezika": „ä, ö, ü, kojih će izgovor biti našim učenikom dovoljno poznat", a ako bi mu netko prigovorio što se nije „držao strogo hrvatskih slova ili uzeo iz staroslovenštine slova ili znakove koji bi posve odgovarali", napomenuo je „da se sa slovi, koje mi danas u književnom jeziku rabimo neda francezki izgovor niti približno označiti, a staroslovenština neće biti poznata onim učenikom, kojim je ovo djelo namienjeno".[61] Zanimljivo je objasnio zašto je „uzeo petit $_n$" za „označivanje izgovora nazalnih glasova" pa će „učenik tako mnogo laglje pogoditi, da se $_n$ imade na nos izgovoriti i to tako slabo, da se $_n$ jedva čuje".[62] Napomenuo je da „označeni će izgovor vrlo olahkotiti posao i učiteljem i učenikom", ali „neka nitko nemisli, da se tim načinom dade priučiti točan izgovor, to će biti još vazda posao učiteljev".[63] Onima koji će „prigovarati da je u ovoj knjizi slov. gradivo simo tamo porazbacano" i da nije poredano „po sistemu, kako se nalazi u hrvatskih slovnica", osebujno je istaknuo da se jezik ne uči „radi same slovnice", nego da bude „sredstvo" za „valjano" učenje jezika, a toga se „principa držao Ploetz" polazeći „s lagljega na teže, što je staro pedagogijsko-didaktično pravilo".[64]

„Osim toga, imade ova slovnica dodatak", pridodao je Šuller poticajno, „u kojem je cielo u knjizi razdieljeno gradivo u jedno sakupljeno i pruža podpun pregled", pa „kad je učitelj prošao cielu partiju u zadaćah,

[59] Isto, str. III.
[60] Isto.
[61] Isto.
[62] Isto, str. IV.
[63] Isto.
[64] Isto.

bud zaime, pridavnik, ili brojnik i t. d. tada neka dade, da još jednom prouče sakupljeno gradivo dotične partije u dodatku, i tada će učenici laglje si pravila zapamtiti, pošto su već prije učili metodičku uporabu iste partije".[65] U završnom dijelu „Predgovora", nakon napomene da „čitavo gradivo razdieljeno je u 90 zadaća, koje će učenici tečajem 10 mjeseci lahko svladati", čvrsto je sugerirao kako „samo valja s početka poći lagano, da slabiji neizgube volje, a bolji da se ne priuče površno raditi", a „preskočiti nesmije se nijedna zadaća, jer bi se time samo posao učenikom otegotio, a postiglo se nebi ništa".[66] Na kraju je istaknuo da trećinu te knjige „obuhvaća riečnik" koji sadrži „sve rieči dolazeće u zadaćah i čitanki, te tako neće biti prisiljeni učenici da odmah kupuju velike i skupe riečnike".[67] Posljednjom predgovornom rečenicom je čvrsto najavio („U Zagrebu, rujna 1878."):

> Ako si Ploetzov sistem u nas put utare, to će do godine kao nastavak ovomu djelu slieditи metodički dio oblikoslovlja i skladnje.[68]

Jasno je već iz „Predgovora" kako je prevoditelj Franjo Šuller pomalo prilagođivao Ploetzovu gramatiku specifičnim hrvatskim gimnazijskim potrebama. Do njegova prijevoda imala je trideset izdanja što pokazuje kako su je mnogi smatrali odličnom, svrhovitom školskom knjigom.[69]

Ploetz je primjenjivao uglavnom deduktivni pristup gramatičkom gradivu koji je podrazumijevao ponajprije učenje (zapamćivanje) definicija ili pravila. Međutim, predloženim zadaćama i prikladnim tekstovima primjereno je usmjerivao učenike na ususstavljivanje stečenog znanja i njegovu primjenu.

Prevoditelj Šuller se pokazao kao izvrstan i ambiciozan prenositelj i tumač Ploetzovih i drugih onodobnih metodičkih koncepcija nastave stranih jezika, osobito francuskog jezika.

---

[65] Isto.
[66] Isto.
[67] Isto.
[68] Isto.
[69] Isto, str. III.

ŠULLEROVA *GRAMATIKA FRANCEZKOGA JEZIKA ZA SREDNJE ŠKOLE* (1880.)[70]

Najviše je ugleda Šulleru donio udžbenik *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole* koji je objavio 1880. u Zagrebu. Na početku „Predgovora" je naveo:

> Pošto si je „Francuska Vježbenica", izašla prošle godine, put utrla skoro u sve škole, u kojih se francezki obučava, to sam odlučio, da se odužim svomu obećanju, izdati drugi metodički dio oblikoslovja i skladnje. Ovo djelo, akoprem sačinjava podpunu gramatiku, mora se ipak smatrati kao nastavak vježbenice, s toga i počima glagolom, kojim ova dočima.[71]

Posebice je napomenuo da je „djelo namienjeno zrielijoj mladeži srednjih škola i prama tomu udešene su zadaće".[72] Očekujući da će mu mnogi prigovarati da nije „ovo ili ono spomenuo, što bi se moralo u valjanoj školskoj knjizi spomenuti", odlučio je „još tečajem ove školske godine izdati francezku" zbirku izabranih književnih tekstova u kojoj će „u opazkah tumačiti i spominjati sve one finoće jezika, koje se radi prostora ovdje spominjati nemogu", a „gradivo ove gramatike razdieljeno je napram našim potrebam i osnovam, koje u naših školah obstoje tako da će ga svaki učitelj moći uzeti u četiri semestra".[73]

Dvodijelna je ta Šullerova „školska knjiga": „Sustavni dio oblikoslovja" i „Metodički dio oblikoslovja". Rabeći hrvatsko gramatičko nazivlje koje je promicala zagrebačka filološka škola, u prvom dijelu deset je „poglavja": I. Glagol, II. Spolnik, III. Samostavnik, IV. Pridavnik, V. Prislov, VI. Brojnik, VII. Zaime, VIII. Predlog, IX. Veznik i X. Umetak.[74] U drugome, „metodičkom" dijelu, gotovo četiri puta opsežnijem od prvoga, također je deset „poglavja": I. Pravilni glagoli, II. Nepravilni glagoli, III. O porabi pomoćnih glagola, IV. Uporaba infinitiva, V. O spolniku, VI.

---

[70] Franjo Šuller, *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole*, Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena, Zagreb, 1880.
[71] Isto, str. I.
[72] Isto.
[73] Isto, str. I–II.
[74] Isto, str. 1–72.

O porabi padeža, VII. O slaganju pridavnika, VIII. O prislovu, IX. Zaime i X. O predlogu.[75] Pridodana je i sintaktička četverostranična tema: O slaganju glagola sa subjektom. Opsežni „Riečnik – Dictionnaire" nalazi se na kraju te „školske knjige", odnosno udžbenika francuskog jezika za hrvatske srednje škole.

Slijedeći s izvjesnim odstupanjima hrvatsku pravopisnu tradiciju koju su zagovarali, kako ističe Milan Moguš, „pobornici zagrebačke filološke škole"[76] (Adolfo Veber Tkalčević /njezin čelnik/ te Antun Mažuranić, Vjekoslav Babukić, Bogoslav Šulek pa i mladi Vatroslav Jagić)[77] koji se nisu odricali „svoje trodijalekatne jezične povijesti",[78] Šuller je „francezku gramatiku" strukturirao logično, konzistentno i poticajno, sa sigurnim osloncem na koncepcije tih slavnih hrvatskih jezikoslovaca. Primjenjivao je tradicionalni deduktivni pristup gramatičkom gradivu koji vuče korijene još iz antičke Grčke, a podrazumijevao je ponajprije, kako je već spomenuto, upoznavanje i zapamćivanje definicija i pravila, uglavnom ponuđenih na početku udžbeničkih lekcija. Time je sugerirao nastavnicima kako je učenicima potrebno prikladno usmeno izložiti i obrazložiti francuske gramatičke pojmove. Nudio je učenicima, nakon što su stekli osnovne spoznaje o izloženom gradivu, zasićene tekstove novim pojmovima, ali i nezasićene, kako bi mogli provjeravati svoje novostečeno znanje. Pokazao je specifičnu sposobnost biranja svrhovitih tekstova (ulomaka) iz francuskih i njemačkih književnih djela čime je usputno uz učenje gramatike motivirao učenike na čitanje i upoznavanje francuske i njemačke književnosti.

SUSTAVNO OBLIKOSLOVJE I SKLADNJA FRANCEZKOGA JEZIKA (1880.)

Iste je godine (1880.) „u posebnoj knjizi" Šuller objavio *Sustavno oblikoslovje i skladnju francezkoga jezika* prema želji „nekojih prijatelja".[79] Odlučno je naveo u „Predgovoru" da je povadio „iz gramatike za srednje

[75] Isto, str. 72–343.
[76] Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika,* Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009., str. 178.
[77] Isto, str. 177–180.
[78] Isto, str. 178.
[79] Franjo Šuller, *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika*, Zagreb, 1880., Predgovor.

škole cielo slovničko gradivo" koje je „sustavno poredano" te ga predaje „na porabu" nadajući se da će to „djelo doći svakomu, kojemu je stalo, da se na lagan način upozna sa glavnijimi pravili francezkoga jezika", a „naročito služiti će dobro onim, kojim je više do poznavanja jezika, nego li do govora".[80] Završnom je rečenicom u „Predgovoru" istaknuo da „primjeri koji tumače navedena pravila, povadjeni su iz najglasovitijih francezkih pisaca", a razumjet će ih čitatelji „pomoćju svakoga francezkoga rječnika".[81]

Sustavno oblikoslovje i skladnju francezkoga jezika nakon „Predgovora" čine tri dijela:

I. Dio. Sustavni dio oblikoslovlja (str. 1–72)
II. Dio. Sustavni dio skladnje (str. 73–152)[82]
IV. Dio. Metodički dio skladnje (str. 153–184).

Nije jasno što je bilo s trećim dijelom koji je vjerojatno trebao biti naslovljen: III. Dio, Metodički dio oblikoslovlja. Možda ga je stroga cenzura isključila zbog nekog razloga koji je ostao nepoznat, zato će biti potrebno dodatno istraživanje.

Vrlo dobar je Šullerov udžbenik *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika*. Kao i u prethodnom udžbeniku *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole* slijedio je glavna obilježja zagrebačke filološke škole. Oba su udžbenika tiskana 1880. kada se nakon Veberove smrti (1879.) već dobro naslućivala nadmoć hrvatskih vukovaca koji su se, možda ni ne znajući, uklapali u velikosrpska nastojanja osvajanja tuđih teritorija. Sustavne jezične analize tih dvaju udžbenika dat će jasne odgovore o mogućim malim odstupanjima od zagovora zagrebačke filološke škole, ali i koliko je Šuller uspješno i uporno slijedio njezina obilježja.

Primjenjivao je uglavnom deduktivni put u učenju oblikoslovlja i skladnje francuskog jezika i ovoj drugoj knjizi tiskanoj 1880. Ipak, iza-

[80] Isto.
[81] Isto.
[82] Nedostaje treće poglavlje.

brao je više prikladnih tekstova za povremeni induktivno-deduktivni pristup u učenju, produbljenom razumijevanju i primjeni znanja u domaćim i pisanim školskim zadaćama čime je motivirao ambiciozne, radine učenike na samostalno učenje te usmeno i pismeno stvaralaštvo.

Može se s poprilično sigurnosti ustvrditi da je Franjo Šuller vrlo dobro poznavao francusku udžbeničku literaturu, ali i da je bio inventivan, originalan metodičar francuskog jezika. To se može potkrijepiti mnogim neprijepornim činjenicama iz udžbenika *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika*. Ovdje ponuđeni deduktivni pristup „učivu" pretpostavlja nastavnikovu odlučnost za jasno izražavanje i motiviranje učenika.

Postupnost, stupnjevitost, preglednost, ali i autorova specifična osebujnost u prikladnom izlaganju i jezgrovitim komentarima osiguravaju knjizi vrlo dobru ocjenu. U toj zaokruženoj ocjeni ne treba zaboravljati da je objavljena dvadeset godina prije početka 20. stoljeća.

ŠULLER: NASTAVNIK FRANCUSKOG JEZIKA U KRALJEVSKOJ VELIKOJ REALCI U ZAGREBU U 1880-IM GODINAMA

Pisac udžbenika za francuski jezik Franjo Šuller uspješno je radio kao nastavnik francuskoga jezika u Kraljevskoj velikoj realci u Zagrebu. Stekao je kao autor udžbenika veliki ugled među kolegama u ostalim hrvatskim gimnazijama koje su imale Francuski jezik kao nastavni predmet. Uglavnom su umjesto njegova prijevoda udžbenika *D^ra. Karla Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike* češće bili u porabi njegovi originalni udžbenici: *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole* i *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika.* Vjerojatno je tako bilo u hrvatskim gimnazijama koje su uvodile francuski kao fakultativni ili obvezatni nastavni predmet.

Godine 1885. Šuller je imenovan u ispitno povjerenstvo za francuski i talijanski jezik, što je bilo itekako zasluženo priznanje za dotadašnje uporno uvođenje francuskog jezika u hrvatsko srednje školstvo.[83] Iako je već devet školskih godina predavao u Kraljevskoj velikoj realci u

[83] A. Cuvaj, n. dj., svezak IX, str. 62.

Zagrebu, konačno mu je u toj školi i posebnim službenim rješenjem povjereno „obučavanje u franceskom jeziku" (1885.), što je u *Godišnjem izvješću kraljevske velike realke i spojene š njom trgovačke škole u Zagrebu koncem školske godine 1887.* objavljeno:

> Vis. riešenjem od 7. listopada br. 10931 povjerava se obučavanje u franceskom jeziku na kr. realci kr. nadzorniku zagrebačkih pučkih škola Franji Šulleru-u, a pošto se namj. učitelj Fr. Trnka većim dielom učevnih sati pridieljuje kr. preparandiji, postavlja mu se prema istoj visokoj naredbi od 7. listopada zamjenikom za toliko sati na realci učiteljski kandidat Mijo Majer.[84]

U školskoj je godini 1886./1887. nastava francuskog jezika održavana prema „naučnoj osnovi" („3 ure na nedjelju")[85] u V., VI. i završnom VII. razredu Kraljevske velike realke u Zagrebu:

> V. razred
>
> F r a n c e s k i j e z i k: Nauk o oblicih do nepravilnih glagola. Najznatnija sintaktična pravila. Vježbe u pisanju i prevadjanju lagljih izreka. Učenje rieči na izust. – Svake nedjelje jedna domaća, a svakih 14 dana 1 školska zadaća prema uzetomu učivu. – 3 ure na nedjelju.[86]
>
> VI. razred
>
> F r a n c e s k i j e z i k: Nadopunjivanje nauka ob oblicih i skladnje. Nepravilni glagoli. Ustmene i pismene vježbe u prevadjanju. Čitanje i učenje naizust pomanjih štiva prozaičkih uz osobit obzir na to, da si učenici pribave što više rieči. – Svake nedjelje jedna domaća, a svakih 14 dana jedna školska zadaća prema uzetomu učivu. – 3 ure na nedjelju.[87]

Sedmi (VII.) razred u Kraljevskoj velikoj realci bio je onodobno završni. Nastava francuskog značajno se usmjerivala na utvrđivanje i usustavljivanje stečenih znanja:

---

[84] *Godišnje izvješće kraljevske velike realke i spojene š njom trgovačke škole u Zagrebu koncem školske godine 1887.*, Tiskara „Narodnih novinah", Zagreb, 1887., str. 45.
[85] Isto, str. 40.
[86] Isto.
[87] Isto, str. 42.

F r a n c e s k i j e z i k: Nastavak vježbanja u prevadjanju uz osobit obzir na posebnosti franceskoga jezika. Čitanje i tumačenje prozaičnih i pjesničkih štiva, služeći se po mogućnosti franceskim govorom. Učenje naizust. Kratak priegled franceske književnosti od XVII. vieka ovamo. – Svakih 14 dana jedna pismena zadaća. – 3 ure na nedjelju.[88]

U tablici s popisom nastavnika i broja sati je navedeno:

Ime i svojstvo učitelja: Šuller Franjo, kr. nadzornik zagr. pučkih škola. Predavao je učevni predmet franceski jezik u razredu V. – VII. sati na tjedan 9.[89]

Istaknuta je i obavijest da su „izpiti zrelosti pismeni držani su dne 9. srpnja i sliedećih dana, a ustmeni dne 18. srpnja uz predsjedanje vladinoga izpitnoga povjerenika, sveučilištnoga profesora dra. Gjure Pilara".[90] Zadaće za „pismeni zrelostni izpit iz franceskoga jezika":

Faites dans une lettre une description de la ville de Zagreb et de ses environs.[91]

Moglo bi se zaključiti prema „Ustrojnom statutu" iz *Godišnjeg izvješća kraljevske velike realke i spojene š njom trgovačke škole u Zagrebu koncem školske godine 1887.* da Franjo Šuller nije redovito predavao u priključenoj Trgovačkoj školi u kojoj je francuski jezik bio također obligatan nastavni predmet,[92] ali vjerojatno je za takav položaj francuskog jezika imao zasluga.

„Naučna osnova" za „francezki jezik" u Trgovačkoj školi:

Učevni cilj: Dovoljno poznavanje oblika i syntakse. Dovoljna vještina u govoru i pismu za praktične svrhe.

I. razred. 3. sata.

[88] Isto, str. 43.
[89] Isto, str. 49.
[90] Isto, str. 56.
[91] Na hrvatskome: U pismu opišite grad Zagreb i njegovu okolicu.
[92] *Godišnje izvješće… 1887.*, str. 81.

Nauka ob oblicih uključivo do često rabljenih nepravilnih glagola, najvažnija syntaktička pravila. Vježbe u pisanju i prevadjanju lagljih izreka. Svaki tjedan 1 domaća, a svakih 14 dana 1 školska zadaća.[93]

II. razred. 3 sata.

Nauk o oblicih i skladnja nadopunjenji. Pismene i ustmene vježbe. Čitanje i učenje na pamet pomanjih štiva uz osobiti obzir na to, da si učenici pribave što više rieči. Svaki tjedan 1 domaća, svakih 14 dana 1 školska zadaća.[94]

Milan Krešić uz „merkantilne predmete" predavao je i francuski u Trgovačkoj školi.[95]

„Zaključni pismeni izpiti" u toj školi, kao i u realci, „držani su dne 9. i sliedećih dana srpnja, a ustmeni 19. istoga mjeseca pod predsjedanjem vladinoga povjerenika, velemožnoga gosp. sveučilištnoga profesora dra. Gjure Pilara".[96]

„Zadaće dobiše" iz „franceskoga jezika":

Prevedite iz franceskoga na hrvatski jezik: la dispute (Ploetzova chrestom. st. 120)

Sastavite francesku okružnicu, kojom se obznanjuje otvorenje trgovačkoga posla sa kolonijalnom robom u veliko na Rieci[97]

Prilagođene su zadaće trgovačkoj struci. Nakon dvogodišnjeg učenja francuskog jezika gotovo svim učenicima nisu bile zapreka za uspjeh na zaključnome pismenom ispitu. Naime, u tu školu primani su samo „mladići koji su svršili dobrim uspjehom malu realku, malu gimnaziju ili realnu gimnaziju", a oni bez odgovarajuće svjedodžbe, morali su uspješno položiti „prijamni ispit".[98]

[93] Isto, str. 84.
[94] Isto, str. 85.
[95] Isto, str. 91–92.
[96] Isto, str. 95.
[97] Isto.
[98] Isto, str. 82.

FR. ŠULLER, *KRATKA POVIEST FRANCEZKE KNJIŽEVNOSTI : SA HRVATSKIM OPAZKAMI I RIEČNIKOM ZA ŠKOLSKU I PRIVATNU PORABU* – FR. SULLER, *HISTOIRE ABRÉGÉE DE LA LITTÉRATURE FRANÇAISE AVEC DES NOTES CROATES ET UN VOCABULAIRE À L'USAGE DES ÉCOLES ET DE L'INSTRUCTION PRIVÉE* (1888.)[99]

Ta Šullerova knjiga već na prvi pogled pokazuje kako je autor obavio iznimno velik i složen posao premda priznaje da je riječ o kompilaciji.[100] Trebalo mu je znanja i vremena, pa knjiga može poprilično začuditi stručnjake i znanstvenike i u 21. stoljeću. Svrhovito je uređena u skladu s tadašnjim modernim koncepcijama. Unatoč neizvornosti, bez obzira na uzore, krasi je specifična preglednost u pozorno oblikovanim poglavljima što se već može zaključiti prema sadržaju (na francuskom jeziku).

U skladu s temeljnim načelima priređivanja školskih knjiga na početku je „Predgovor" (Avant-Propos), jezgrovit i poticajan tekst na francuskom jeziku, što izaziva pitanja o mogućnostima (znanju) onih kojima je namijenjen (ponajprije učenicima) da ga dobro razumiju, uostalom kao i ostale francuske tekstove.[101]

Šuller je prikladno obrazložio motivaciju za svoj projekt oblikovanja kratke povijesti francuske književnosti za školsku porabu, a osokolio ga je veliki uspjeh koji je postigao „prije osam godina" nakon što su s dobrohotnošću „gorljivi predvodnici znanosti", profesori i učitelji te učenici prihvatili njegovu francusku gramatiku koju je namijenio mladeži „u našim školama".[102]

Imao je dva cilja: predstaviti mladim učenicima francusku lektiru prilagođenu njihovu znanju te zatim im omogućiti da samostalno bez velikih teškoća prate razvoj francuske književnosti od početaka pa do „naših dana", tj. do godine tiskanja knjige 1888.[103]

---

[99] Fr. Šuller, *Kratka poviest francezke književnosti : sa hrvatskim opazkami i riečnikom za školsku i privatnu porabu,* Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena, Zagreb, 1888. – Fr. Suller, *Histoire abrégée de la littérature française avec des notes croates et un vocabulaire à l'usage des écoles et de l'instruction privée*, Éditeurs Mučnjak & Senftleben, Zagreb, 1888.

[100] Isto, str. V.

[101] Isto, str. V–VII.

[102] Isto, str. V.

[103] Isto.

Podijelio je to djelo na šest razdoblja: prvo „govori" o podrijetlu francuskoga jezika; u drugom se bavi srednjovjekovnom književnošću; treće je usmjereno na književnost od 16. do početka 17. stoljeća; dvodijelno je četvrto razdoblje o književnosti 17. stoljeća: ponajprije se „govori" o kraljevanju Luja XIV. (Louis XIV), a zatim donose pojedinosti o tome razdoblju sve do kraja toga stoljeća.[104] U petom i šestom razdoblju bavi se francuskom književnošću 18. i 19. stoljeća „do naših dana".[105]

U „Predgovoru" je Šuller objasnio kako je u skladu s propisanim gradivom za „naše škole" trebalo pisati samo o francuskoj književnosti u posljednjim trima stoljećima, ali odlučio se za cjelovito predstavljanje kako bi zadovoljio „našu mladež željnu znanja" o književnosti, zato nije mogao ponuditi čitateljima nepotpunu kompilaciju.[106]

Osobito je istaknuo da njegovo djelo omogućuje tek pregled francuske književnosti, ali može poslužiti kao vodič u naprednijem i sustavnijem proučavanju; također može poslužiti u „usmjeravanju ideja i misli učenika", a profesoru ostavlja „široko polje" za daljnja istraživanja književnih činjenica i stvaralaštva te za priključivanje rezultata vlastitih proučavanja ako to smatra potrebnim i svrhovitim u svojoj nastavi.[107]

Sugestivno je naveo kako je stvarajući to djelo čitao i ponovno čitao mnoge francuske „književnike i autore" ciljajući ono što je mogao najbolje prilagoditi u svom radu, sve što je smatrao najvažnijim, ali u toj sljedbi nije „na slijepo" prihvaćao „metodu autora i književnika" koji su ga vodili, imajući na umu uvijek da mu je cilj „ništa drugo" nego „pisati za naše škole" u kojima je „satnica namijenjena nastavi francuskog jezika vrlo ograničena".[108]

Glede književnih djela, nastavio je Šuller, nedostajalo mu je „materijala za rad", stoga je „bio primoran osloniti se na svoje prethodnike" te je „pozorno birao iz njihovih djela" što je najbolje, a „izostavljao je sve" što je „moglo ostaviti loš dojam ili uvrijediti osjetljive mlade umove" ko-

[104] Isto.
[105] Isto.
[106] Isto, str. VI.
[107] Isto.
[108] Isto.

jima je knjiga namijenjena.[109] U tome je zasigurno uspio: nema u knjizi uvredljivih tekstova iako su izdvojeni iz književnih djela koja ih sadrže.

Međutim, premda nije „analizirao najsitnije pojedinosti ulomaka" vjeruje da ih je „uspješno rasporedio i pojasnio bilješkama na hrvatskom jeziku" te osobito „pridodanim rječnikom koji objašnjava francuske gramatičke složenosti, idiomatske riječi i fraze".[110]

Na kraju je predgovora ponovno istaknuo kako nije jedini cilj njegove „kraćene inačice samo upoznati učenike s temeljima francuske književnosti" nego i „ponuditi mladim ljudima izbor tekstova za lektiru" uz koju bi mogli učiti francuski jezik.[111] Sukladno tome zamolio je gospodina cenzora da njegovo djelo, koje mu dobrohotno preporučuje, prosudi s toga motrišta.[112]

Ovdje uz kratke komentare navodim Šullerov popis lektire iz petoga i šestoga razdoblja (naslovi prevedeni na hrvatski, a pridodana su izostavljena imena piscima).

Peto razdoblje: Voltaire: *Zaïre* (II. čin, III. prizor), *Lusignan govori svojoj kćeri*; Georges-Louis de Buffon, *Labud*; Charles-Louis de Secondat Montesquieu, *Ulomak iz Perzijskih pisama*; Jean-Jacques Rousseau, *Evanđelje*; Voltaire, *Pruskom kralju*; André Chénier, *Mlada zatočenica* i Jean-Pierre Claris de Florian, *Slijepac i paralizirani čovjek*.[113]

Šesto razdoblje: François-René de Châteaubriand, *Postojanje Boga, dokazano čudesima prirode*; François-René de Châteaubriand, *Prognani gorštak*; Madame de Staël, *Pompéia*; Alphonse de Lamartine, *Povjeravanja*; Victor Hugo, *Nada*; Victor Hugo, *Grob govori ruži*; Victor Hugo, *Orijentalke. Zanos*; Victor Hugo, *Djetinjstvo*; Casimir Delavigne, *Brigantina*; Pierre-Jean Béranger, *Moje odijelo*; Charles Hubert Millevoye, *Firentinski lav*; Alfred de Musset, *Tuga*; François Guizot, *Smrt Karla I., engleskoga kralja (1649.)*; Émile Souvestre, *Seljak i odvjetnik*; Jean Charles Léonard de Sismondi, *Kuga u Firenci*; Joseph-François Michaud, *Križarski ratovi*;

[109] Isto.
[110] Isto, str. VII.
[111] Isto.
[112] Isto.
[113] Isto, str. 160–168.

Philippe-Paul de Ségur, *Sicilijanska večernja*; Madame Desbordes-Valmore, *Crnčevo bdijenje*; Madame Tastu, *Djetetova molitva* i Madame Tastu, *Slika života*.[114]

Zanimljivo se na kraju predgovornog teksta Šuller preporučuje „gospodinu cenzoru" vjerojatno se nadajući da neće doživjeti zabranu knjige ili prigovore zbog izabranih francuskih tekstova za lektiru. Međutim, bojazan je bila nepotrebna jer se u svim tekstovima očituje onodobno shvaćanje uloge književnosti kao „odlične odgojiteljice" potencijalnih čitatelja. Dobro se prepoznaje Šullerovo nastojanje da uz učenje francuskog jezika postanu i prosvjećeniji, nauče se misliti oslanjajući se na „zdrav razum" (Voltaire) i iskustva mudrih ljudi. Potrebno je posebice istaknuti njegovo mudro, iznijansirano biranje tekstova prosvjetiteljskih pisaca koji su predstavljeni u petom razdoblju jer su neki bili obilježeni kao protivnici katoličke vjere.

U šestom razdoblju izabrana su uglavnom za lektiru djela francuskih pisaca koji pripadaju francuskom romantizmu. U tome izboru nema pisaca iz francuskog realizma i naturalizma. Šuller je znao da državnu cenzuru ne bi prošli neki realistički te osobito naturalistički književnici iako su već bili stekli svjetsku slavu u 1880-im godinama dok je pripremao ovu svoju knjigu. Nisu razlozi u nedostatku poznavanja tih pisaca, nego zbog njihove onodobne neprihvatljivosti austrougarskim vlastima iako su bili prevođeni, čitani i zastupljeni u školstvu diljem Austro-Ugarske Monarhije, ali za hrvatske gimnazije i srednje škole bili su nametnuti stroži kriteriji glede književnih djela. U izboru djela iz šestoga razdoblja već je na početku Šuller preporučio gimnazijalcima i drugima za čitanje ulomak iz Châteaubriandova *Genija kršćanstva*: *Postojanje Boga, dokazano čudesima prirode*.[115] Riječ je uistinu o vrhunskom tekstu koji je i danas aktualan, ugodan za čitanje i duboko razmišljanje.

[114] Isto, str. 197–240.
[115] Isto, str. 197–198.

ŠULLER: NASTAVNIK FRANCUSKOG JEZIKA U 1890-IM I 1900-IM GODINAMA

U završno desetljeće 19. stoljeća možda je Šuller, nakon dotadašnjih velikih uspjeha, ambiciozno ušao vjerujući da će nastavu francuskoga jezika podignuti na još višu razinu. Međutim, brzo je shvatio da će kao pristaša zagrebačke filološke škole imati poprilično teškoća u nastavku svoje nastavničke karijere jer su vukovci već od početka banovanja Khuena Hedervárya (1883.) počeli zauzimati važne položaje tražeći „Karadžićev, odnosno Daničićev tip jezika i pravopisa".[116] Oblikujući knjigu *Kratka poviest francezke književnosti : sa hrvatskim opazkami i riečnikom za školsku i privatnu porabu – Histoire abrégée de la littérature française avec des notes croates et un vocabulaire à l'usage des écoles et de l'instruction privée*, još je uspijevao nekako izdržati napadaje protivnika zagrebačke filološke škole kojima je smetala njegova sljedba korijenskog pravopisa. Već je u hrvatskom naslovu vidljivo kako je i dalje slijedio njezina glavna obilježja.

Vukovci su bili već toliko moćni krajem 1880-ih da su vjerojatno htjeli zabraniti porabu njegovih udžbenika u školama. „Upravo 1889. kada umire Veber Tkalčević", zaključio je Zlatko Vince, „odlučila je hrvatska vlada riješiti problem jedinstvenoga školskog pravopisa".[117]

Nakladnici školskih knjiga željeli su na inzistiranje „hrvatske vlade" objaviti novo izdanje Šullerova prijevoda udžbenika *D^ra. Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike*, prilagođeno koncepciji hrvatskih vukovaca. Snašao se Šuller, „prevario" cenzore tako da je drugome „popunjenom izdanju" Ploetzove gramatike malo promijenio naslov: *Dra. Karla Ploetza francuska vježbenica s označenim izgovorom za početnika*. Uz pridodano Ploetzovo ime promijenjeno je korijensko „Francezka" u fonološko „francuska".[118]

Nakon triju godina pojavio se prema želji „hrvatske vlade" fonološki *Hrvatski pravopis* Ivana Broza (1892.) koji je „poslao" zagrebačku filo-

[116] Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990., str. 597.
[117] Isto, str. 601.
[118] *Dra. Karla Ploetza francuska vježbenica s označenim izgovorom za početnika*, Zagreb, 1890.

lošku školu u povijest. Od svih autora udžbenika, pa i Šullera, zasigurno je tražena potpuna prilagodba tome pravopisu, koja je zapravo značila konačno odreknuće od obilježja zagrebačke filološke škole, što on nije htio prihvatiti.

Početkom godine 1892. svojim člankom „Prijedlog o preustrojstvu škola za žensku mladež u gradu Zagrebu" (*Narodne novine*, 1892., br. 9)[119] i posebnom knjižicom s tim naslovom (u Tiskari C. Albrechta, Zagreb, 1892.)[120] pokrenuo je raspravu među prosvjetnim stručnjacima („anketu") koja je dovela do osnutka Privremenoga ženskog liceja u Zagrebu (1892.).[121] Nema dvojbe oko njegovih zasluga što je u toj državnoj školi od početka rada bio zastupljen francuski jezik. „Naredbom kr. Zemaljske vlade odjela za bogoštovlje i nastavu od 12. rujna 1892. propisana je n a s t a v n a o s n o v a za privr. ženski licej".[122] Uz naredbu su propisani „učevni predmeti": u prvom i drugom razredu nije bilo francuskoga, u trećem i četvrtom propisano je pet sati tjedno, a od petog do osmog razreda – četiri sata tjedno, što je ukupno u svim razredima: dvadeset šest sati.[123] Toliko je sati bilo propisano i za matični ili službeni hrvatski jezik, a osam sati manje bilo je propisano za njemački jezik tijekom osam godina učenja.[124] Predavačice su francuskoga bile: Mara Marija Šuller (1852. – 1910.) koja je uz francuski predavala i ručni rad[125] te Natalija Wickerhauser, vlasnica prve zagrebačke škole stranih jezika: diplomirala u Engleskoj, zastupala direktnu metodu u učenju živih jezika, dobro surađivala s Franjom Šullerom, objavljivala članke u francuskom časopisu *Le Maître phonétique* itd.[126]

Konačno je 1892. Franjo Šuller imenovan za „pravog učitelja".[127] Riječ je o tituli kojom su u Austro-Ugarskoj čašćeni izvrsni pojedinci za uspjehe u učiteljskom poslu. Nisu se više mogle zaobići činjenice da je

[119] A. Cuvaj, n. dj., svezak X, str. 378.
[120] Isto.
[121] Isto, str. 378–380.
[122] Isto, str. 396.
[123] Isto, str. 397.
[124] Isto.
[125] Isto, str. 405.
[126] Isto, str. 406–407.
[127] Isto, str. 62.

„pravi učitelj" postizao velike uspjehe zahvaljujući ne samo svojim iznimnim sposobnostima nego i uzornoj upornosti, a tu je zasluženu titulu dobio nakon dvadeset i više godina. Bilo je u njegovoj upornosti i istinske požrtvovnosti.

Godine 1894. izabran je za naslovnog profesora.[128] Proslavljeni pisac udžbenika francuskog jezika itekako je zaslužio tu čast, pomogao je promidžbi hrvatskoga jezika na francuskom jeziku te uvođenju francuskog jezika u hrvatske škole, ali bila mu je to, ipak, i vrlo teška godina. Unatoč njegovu izboru za naslovnog profesora, počasnom zvanju, Zemaljska vlada se priklonila vukovcima već početkom školske godine 1894./1895. pa su isključeni iz hrvatskih škola njegovi udžbenici.

Petnaestak godina su Šullerovi udžbenici bili dragocjeni u učenju francuskog jezika, onodobno najvažnijega svjetskog jezika. Mnoge su hrvatske intelektualce zainteresirali za francusku književnost i općenito kulturu. Učenje francuskog jezika te čitanje francuskih književnih djela i prijevoda na hrvatski utjecali su na hrvatski romantizam te osobito na protorealizam,[129] realizam[130] pa i modernu.[131]

Nakon reforme u doba Isidora Kršnjavoga (1894.) zagrebačka realka postaje osmogodišnja škola i dijeli se na dva smjera.[132] Realni „tehnički" smjer slušao je francuski prema slobodnom izboru koji im je zatim postao obvezni nastavni predmet (tzv. „fakultativno obligatni"),[133] a u drugom smjeru umjesto francuskog isto tako učili su latinski (prema slobodnom izboru: „fakultativno obligatno").[134]

[128] Isto.
[129] Cvijeta Pavlović, „August Šenoa i Jules Verne: percepcija pučke ili popularne i beletrističke književnosti u 19. stoljeću", u: *Dani Hvarskog kazališta. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, 44,* (ur. Boris Senker i Vinka Glunčić-Bužančić), 2018., str. 38–57.
[130] Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga II. Realizam,* Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
[131] Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga III. Moderna,* Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
[132] A. Cuvaj, n. dj., svezak X, str. 342–343.
[133] Isto, str. 342–344.
[134] Isto, str. 344.

ŠULLEROVI UDŽBENICI ZAMIJENJENI ADAMOVIĆEVIM

Šullerovi udžbenici (gramatike), usklađeni s načelima zagrebačke filološke škole, kao što je već istaknuto, bez velikih javnih obrazloženja isključeni su iz hrvatskih škola u školskoj godini 1894./1895. prema odluci Zemaljske vlade i zamijenjeni udžbenicima vukovca Julija Adamovića.[135] Nije to bilo nikakvo iznenađenje. Vukovci su pet-šest godina pripremali tu zamjenu. Neprijeporno je glavni razlog bio što su Šullerovi napisani korijenskim pravopisom.[136]

Ipak, najviše je zasluga za učenje francuskog jezika u hrvatskim zemljama od kraja 1860-ih ili početka 1870-ih pa do 1894. pripadalo Franji Šulleru. Međutim, nakon te godine Julije Adamović postao je najvažniji autor udžbenika francuskog jezika i profesor francuskog jezika.

Naglo se u Zagrebu počelo zaboravljati Šullerove doprinose uvođenju francuskog jezika u hrvatsko školstvo ne samo što su Adamovićeve gramatike bile bolji i moderniji udžbenici[137] nego ponajviše zbog Šullerova promicanja obilježja zagrebačke filološke škole. Julije Adamović bio je čvrsti vukovac, pa ponajviše zbog toga su njegove gramatike postale jedini službeni udžbenici koji će tako ostati u hrvatskoj nastavi francuskoga jezika gotovo pola stoljeća. Imali su barem deset izdanja do 1941.

Poniženi profesor Franjo Šuller nastavio je dostojanstveno i motivirano predavati francuski jezik u Velikoj kraljevskoj realci i pridruženoj Trgovačkoj školi u Zagrebu sve do odlaska u mirovinu 1905.[138] U međuvremenu su (1900.) tadašnje hrvatske prosvjetne vlasti i vukovci navod-

[135] Od 1892. do 1901. Adamović je objavio: *Kako treba učiti tuđe jezike ili reforma jezične obuke* (Zagreb, 1892.), *Francuska početnica za srednje škole na temelju zorne obuke* (Zagreb, 1893.), *Francuska gramatika za više razrede srednjih škola* (Zagreb, 1894.), *Francuska početnica za III. razred realnih gimnazija* (Zagreb, 1894.), *Francuska čitanka s bilješkama i rječnikom, za više razrede srednjih škola* (Zagreb, 1896.), *Francuska drama od njezina početka do najnovijeg vremena* (Zagreb, 1896.) i *Francusko-hrvatski rječnik* (Zagreb, 1901.).

[136] Premda je Šuller uporno radio na zbližavanju hrvatske i francuske kulture u okolnostima agresivne germanizacije i mađarizacije od 1860-ih do početka 1890-ih godina te u zastupanju zagrebačke filološke škole, gotovo ga ne spominju hrvatski povjesničari hrvatskoga jezika.

[137] Yvonne Vrhovac, „Prikaz 'Francuske gramatike za srednje škole' Julija Adamovića izdane u Zagrebu", *Strani jezici*, 1981., X, br. 1-2, str. 14–17.

[138] A. Gspan i dr. (ur.), n. dj., str. 725.

no ultimativno od njega tražili preradbu i prilagodbu prijevoda Ploetzove gramatike službenome Brozovu pravopisu (Ivan Broz, *Hrvatski pravopis*, 1892.) i Maretićevoj gramatici (Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, 1899.), a te je godine uistinu i objavljeno pod njegovim imenom poprilično zagonetno treće dopunjeno izdanje toga prijevoda.[139] O usporedbi njegovih i Adamovićevih udžbenika bit će riječi nakon sustavnih istraživanja u novome znanstvenom radu.

ZAKLJUČAK

Franjo Šuller rano je spoznao vrijednost poznavanja francuskoga jezika koji je onodobno bio najvažniji svjetski jezik. Neprekidno ga je učio, a zatim je učio druge. Od svoje prve knjige *Zapisnici. Putopisne crtice iz života jednoga putujućega djaka* te prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika *Abrégé de grammaire française-croate et de dictionnaire français-croate* njegova učenika Paula Pierrea pa do svoje povelike, izvrsne knjige *Kratka poviest francezke književnosti : sa hrvatskim opazkami i riečnikom za školsku i privatnu porabu – Histoire abrégée de la littérature française avec des notes croates et un vocabulaire à l'usage des écoles et de l'instruction privée* bio je istinski promicatelj francuskog jezika i književnosti. Vrlo značajno je doprinosio uvođenju francuskog jezika u hrvatsko školstvo tijekom posljednjih trideset pet godina 19. stoljeća. Otkriveno je u ovome radu mnoštvo činjenica iz različitih povijesnih izvora koje potvrđuju i njegove presudne doprinose. Zbližavao je hrvatsku i francusku kulturu u drugoj polovici 19. stoljeća. Osobito je uporno doprinosio uvođenju francuskog jezika u Kraljevsku veliku realku i Trgovačku školu u Zagrebu te bio uzor srednjoškolskim nastavnicima francuskog jezika u svim hrvatskim gimnazijama i srednjim školama. Slijedio je osobito gramatičara Karla

[139] Tijekom 20. stoljeća navodno se u zagrebačkim jezikoslovnim krugovima širila predaja da je umjesto njega već i to izdanje prijevoda Ploetzove francuske gramatike priredio jedan istaknuti hrvatski romanist. Nisu dosad pronađeni vjerodostojni povijesni izvori koji bi to potvrdili ili nešto sugerirali, ali i ta predaja, ipak, može biti izazov za znanstveno istraživanje.

Ploetza i njegove metode koje su usmjerivale brigu za pravilan izgovor glasova, riječi i rečenica. U njegovoj koncepciji nastave francuskog jezika u prvom planu bila je deduktivna metoda: prvo pravila, a onda govor. U okolnostima prevage prosrpskih vukovaca u vlasti, politici, jezikoslovlju i školstvu doživio je ponižavajuću degradaciju u sredini 1890-ih, ali dostojanstveno je i u sljedećih deset godina predavao francuski u Kraljevskoj velikoj realci u Zagrebu. Njegove udžbenike više nisu mogli svojim učenicima preporučivati nastavnici (profesori) jer su bili službeno obvezani na porabu Adamovićevih udžbenika. Premda se u ovome radu nastojalo temeljiti pregled, raspravu i tvrdnje na sigurnim povijesnim izvorima, ostalo je i dalje poprilično dvojbi i nedostatnih odgovora o životu i djelu Franje Šullera, što će biti dopunjeno i potkrijepljeno u predviđenoj monografiji.

LITERATURA I OSTALI IZVORI

- Adamović, Julije. 1896. *Francuska čitanka s bilješkama i rječnikom, za više razrede srednjih škola*. Troškom i nakladom Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljske vlade. Zagreb.
- Adamović, Julije. 1896. *Francuzka drama od njezina početka do najnovijeg vremena*. Izdanje „Matice hrvatske". Zagreb.
- Adamović, Julije. 1894. *Francuska gramatika za srednje škole*. Troškom i nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Zagreb.
- Adamović, Julije. 1894. *Francuska početnica za III. razred realnih gimnazija*. Troškom i nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Zagreb.
- Adamović, Julije. 1893. *Francuska početnica za srednje škole na temelju zorne obuke*. Troškom i nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Zagreb.
- Adamović, Julije. 1901. *Francusko-hrvatski rječnik : s označenim izgovorom*. Kr. sveučilišna knjižara F. Suppana R. F. Auer. Zagreb.
- Adamović, Julije. 1892. Kako treba učiti tuđe jezike ili reforma jezične obuke. *Nastavni vjesnik* I (1): 35–39.

- *Archives départementales de l'Allier. Les registres paroissiaux et d'état civil: 2-E-258, N-n° 256-1856*. URL: http://archives.allier.fr/821-la-recherche.htm (pristupljeno 11. studenoga 2016.).
- Batinić, Štefka. 2021. Od školnika do magistra primarnog obrazovanja: povijesni pregled razvoja učiteljskog obrazovanja u Hrvatskoj. *Učitelj – između tradicije i suvremenosti: Zbornik radova*. Ur. Vrcić-Mataija, Sanja; Cvitković Kalanjoš, Ines. Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću. Gospić. 17–40.
- Batinić, Štefka. 2024. *Lekcije iz prošlosti: (re)forma školstva u Hrvatskoj od prosvjetiteljstva do digitalnog doba*. Hrvatski školski muzej. Zagreb.
- Batinić, Štefka i dr. 2007. *Klasične gimnazije u Hrvatskoj*. Hrvatski školski muzej. Zagreb.
- Batinić, Štefka. 2007. *Zbirka školskih izvješća Hrvatskoga školskog muzeja*. Hrvatski školski muzej. Zagreb.
- Biskupović, Alen. 2014. Ivan Krstitelj Švrljuga – kazališni kritičar Narodne obrane. *Dani Hvarskog kazališta: eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, 40. Ur. Senker, Boris; Glunčić-Bužančić, Vinka. Književni krug. Split. 215–242.
- Broz, Ivan. 1892. *Hrvatski pravopis*. Troškom i nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Zagreb.
- Brusina, Spiridon. 1867. *Prinesci malakologiji hrvatskoj*. Štamparija Dragutina Albrechta. Zagreb.
- Brusina, Spiridon. 1870. *Contribution à la malacologie de la Croatie*. Troškom autora u Albrecht. Zagreb.
- Chantreau, Pierre-Nicolas. 1790. *Dictionnaire national et anecdotique*. Pariz.
- Cuvaj, Antun (pr. i ur.). 1910–1913. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, svesci V-X. Zagreb.
- D., V. 1925. Šuller Franjo. U: Laszowski, Emilij (ur.), *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*. Zagreb. 260.

- Dobronić, Lelja. 2004. *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas*. Školska knjiga. Zagreb.
- *Godišnje izvješće kraljevske velike realke i spojene š njom trgovačke škole u Zagrebu koncem školske godine 1887.* 1887. Tiskara „Narodnih novinah". Zagreb.
- Goldstein, Ivo; Szabo, Agneza. 2007. *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607–2007)*. Novi Liber; Klasična gimnazija. Zagreb.
- *Gospodarski list*. 1861–1995. Zagreb.
- Gspan, Alfonz i dr. (ur.). Šuller (Schuler) Franjo. 1971. *Slovenski biografski leksikon*, sv. 11. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ljubljana. 725.
- *Imenik iliti katalog I. razreda b školske godine 1867/8.* 1868. Gimnazija zagrebačka. Zagreb.
- *Imenik iliti katalog II. b razreda školske godine 1868/9.* 1869. Gimnazija zagrebačka. Zagreb.
- *Izvěstje o Kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slobodnoga, kraljevskoga i glavnoga grada Zagreba na koncu školske godine 1863.* 1863. Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja. Zagreb.
- *Izvěstje o kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slob., kralj. i glavnoga grada Zagreba na koncu školske godine 1867. u Zagrebu.* 1867. Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja. Zagreb.
- *Izvěstje o kraljevskom višem gimnaziju u Reci koncem godine školske 1863/64.* 1864. Tiskarski i kamenopisni zavod. Rijeka.
- *Izvješće kr. Velikoj gimnaziji u Zagrebu koncem školske godine 1874/5.* 1875. Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja. Zagreb.
- Kolak Bošnjak, Arijana; Markus, Tomislav; Matković, Stjepan (prir.). 2018. *Hrvatski Sabor 1861.: zaključci i drugi važniji spisi*. Hrvatski institut za povijest. Zagreb.
- *Krstna knjiga*, 133; *Taufbuch* (1825–1848). Kapele pri Brežicah.
- Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. L. Hartman. Zagreb.
- Mažuranić, Ivan. 1846. Smèrt Čengić-age. *Iskra. Zabavni sastavci od više domorodnih spisateljah.* Izdao Ivan Havliček. Zagreb.

- Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2013. Recepcija Asanaginice na francuskom jeziku. *Hrvatski* 11/1. 45–59.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2016. Sudbina prve hrvatske gramatike na francuskom jeziku i francusko-hrvatskoga rječnika (1869. – 2014.). *Hrvatski* 14/2. 27–60.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2017. Francuzi i Francuska u tekstovima fra Petra Bakule. *Zbornik fra Petra Bakule*. Mostar. 131–168.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2019. Ekonomski, trgovinski i jezikoslovni kontekst tiskanja prve francusko-hrvatske gramatike i francusko-hrvatskoga rječnika (1869.). *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu* 17/1. 93–106.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2020. Katedra za poslovne strane jezike. U: Gelo, Tomislav (ur.), *Monografija Ekonomskog fakulteta – Zagreb*. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet. Zagreb. 09_1–09_19.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2024. Francuski metodičari učenja i poučavanja jezika: Pierre de Lanux i Augustin Ouyévitch (Augustin Ujević). *Hrvatski* 22/1. 47–86.
- Pandžić Kuliš, Drijenka. 2024. Franjo Šuller: znameniti hrvatski učitelj, profesor i metodičar hrvatskoga i francuskoga jezika. *Hrvatski* 22/2. 74–80.
- Pandžić, Vlado. 1984. Francuska eksplikacija teksta. *Školski vjesnik* 1. 28–30.
- Pandžić, Vlado. 2002. Francuski prinosi metodici nastave književnosti u 20. stoljeću. *Metodika* 3. 125–156.
- Pavličević, Dragutin. 1994. *Povijest Hrvatske*. Naklada Pavičić. Zagreb.
- Pavlović, Cvijeta. 2018. August Šenoa i Jules Verne: percepcija pučke ili popularne i beletrističke književnosti u 19. stoljeću. *Dani Hvarskog kazališta: Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru* 44. Ur. Senker, Boris; Glunčić-Bužančić, Vinka. Književni krug. Split. 38–57.

- Petković, Boris. 2023. Izvješća riječke gimnazije u razdoblju prije, za vrijeme i nakon profesure Janeza Trdine (1819. – 1868.). *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 34. 1–24.
- Pierre, Paul. 1869. *Abrégé de grammaire française-croate et de dictionnaire français-croate*. Imprimerie Leop. Hartmán & Comp. Agram.
- Pletenac, Vladimir. 1986. *Varaždinska gimnazija od 1636. do kraja Prvog svjetskog rata*. Varaždin.
- *Program Kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1868.* 1868. Zagreb.
- *Program Kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1869.* 1869. Zagreb.
- *Programm des K. K. Gymnasiums zu Agram am Schlusse des Schuljahres 1859.* 1859. Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja. Zagreb.
- *Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1858.* 1858. Buchdruckerei des Ercole Rezza. Rijeka.
- Putanec, Valentin. 1983. „Adamović, Julije". Hrvatski biografski leksikon. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. 1, 16.
- Putanec, Valentin. 1948. La grammaire croate et le petit dictionnaire français-croate de Paul Pierre. *Annales de l'Institut français de Zagreb* 9. 243–266.
- Putanec, Valentin. 1953/1954. Lexicographie française en langue croate ou serbe et en slovène jusqu'en 1914. *Annales de l'Institut français de Zagreb 2/3*. Zagreb. 182–183.
- Šenoa, August. 1866. Zagrebulje. *Pozor* 259. Zagreb. 3.
- Šicel, Miroslav. 2004. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga II. Realizam*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Šicel, Miroslav. 2004. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga III. Moderna*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Šuller, Franjo (Fr.). 1888. *Kratka poviest francezke književnosti : sa hrvatskim opazkami i riečnikom za školsku i privatnu porabu* [Histoire abrégée de la littérature française : avec des notes croates et un vocabulaire à l'usage des écoles et de l'instruction privée]. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena. Zagreb.

- Šuller, Franjo. 1879. *D^ra. Karla Ploetza Francezka vježbenica s označenim izgovorom za početnike*. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena. Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1890. *Dra. K. Ploetza francuska vježbenica s označenim izgovorom za početnika*. Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1900. *Dra. K. Ploetza francuska vježbenica s označenim izgovorom za početnika*. Knjižara Lav. Hartmána Kugli i Deutsch. Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1880. *Gramatika francezkoga jezika za srednje škole*. Nakladom knjižare Mučnjaka i Senftlebena. Zagreb.
- Šuller, Franjo. URL: https://www.gradskagroblja.hr/trazilica-pokojnika/15 (pristupljeno 15. studenoga 2024.).
- Šuller, Franjo. 1892. Prilog o preustrojstvu školah za žensku mladež u gradu Zagrebu. *Narodne novine* 9. Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1880. *Sustavno oblikoslovje i skladnja francezkoga jezika*. Nakladom knjižare „Mučnjaka i Senftlebena". Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1874. *Školstvo Europe i Amerike na svjetskoj izložbi u Beču god. 1873*. Troškom spisateljevim. Zagreb.
- Šuller, Franjo. 1865. *Zapisnici. Putopisne crtice iz života jednoga putujućega djaka*, dio 1., sv. 1. Troškom Lavoslava Hartmána. Zagreb.
- Vince, Zlatko. 1990. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- Vrhovac, Yvonne. 1981. Prikaz i osvrt na dva poglavlja Adamovićeve gramatike. *Strani jezici* 10/1–2. Zagreb. 17–21.
- Vrhovac, Yvonne. 1981. Prikaz „Francuske gramatike za srednje škole" Julija Adamovića izdane u Zagrebu 1894. godine. *Strani jezici* 10/1–2. Zagreb. 14–17.
- *Zakon ob ustrojstvu pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. 1874. Zagreb.

FRANJO ŠULLER'S CONTRIBUTIONS TO THE INTRODUCTION OF FRENCH INTO CROATIAN EDUCATION

ABSTRACT

This paper presents the results of research into Franjo Šuller's contributions to the introduction of French language into Croatian education. After assisting his former pupil Paul Pierre in the preparation of a Croatian grammar and dictionary in French, as well as in translating into French a scholarly paper by the prominent Croatian scientist Spiridon Brusina, Šuller advocated the teaching of French in secondary schools in Zagreb. He went on to promote the learning of French throughout his life as a means of resisting Germanization and Magyarization. Few indisputable historical sources are available on the basis of which it can be reliably assessed to what extent he influenced the introduction of French as a school subject at the Royal Gymnasium in Zagreb during the 1870s. He also advocated compulsory French instruction at the Royal Realschule in Zagreb, which was „merged" with the Commercial School. He taught French at this state educational institution, with brief interruptions, from 1875 to 1905. From the very beginning of his efforts to introduce French into Croatian education, Šuller was well aware that the desired learning outcomes could not be achieved without suitable textbooks and teaching materials. He therefore translated Karl Ploetz's *French Exercise Book with Pronunciation Indicated for Beginners* (1879). In 1880, he published *Grammar of the French Language for Secondary Schools*, stating in the introduction that his aim was „to bring French as close as possible to the Croatian language, so that a Croatian pupil might learn a foreign language comparatively with his mother tongue". He used traditional Croatian grammatical terminology and followed the principles of the Zagreb Philological School. In the same year, he published *Systematic Morphology and Syntax of the French Language*. In 1885, he was appointed to the examination board for French and Italian, and an official decision once again entrusted him with „instruction in French at the Royal Realschule". The first edition of *A Short History of French Literature with Croatian Notes and a Glossary* was published in 1888. In 1892, he was officially appointed a „regular teacher" (*pravi učitelj*), and in 1894 he was appointed titular professor. His textbooks, which followed the principles of the Zagreb Philological School, were withdrawn from use in Croatian schools in the 1894/1895 school year. They were replaced by textbooks written by Julije Adamović, a follower of the Vukovian linguistic tradition.

Keywords: Franjo Šuller; French language; Croatian education; Zagreb secondary schools